

אתגרי בניין הכוח שבפני הרמטכ"ל הנכנס

תמיר הימן, עדן כדורי ועפר שלח | 24 באוקטובר, 2022 | גיליון 1653

מינוי רמטכ"ל חדש לצה"ל הוא הזדמנות לבחון לעומק את סוגיות היסוד והאתגרים המשמעותיים שצפויים ללוות את כהונתו העתידית. הצלחת רמטכ"ל והעצמת כוחו של צה"ל אינן באחריותו הבלעדית של מפקד הצבא והן אינן סוגיות צבאיות בלבד, אלא מדובר בנושא קריטי לביטחון הלאומי של ישראל הדורש מעורבות והכוונה של הדרג המדיני. מאמר זה מתייחס למספר מהסוגיות הבוערות ביותר בתחום בניין הכוח של צה"ל, שעיון עתיד הרמטכ"ל הנכנס להתמודד: שחיקת רעיון צבא העם; גיבוש מדיניות כוח אדם בצה"ל, הסובל מדעיכה בנתוני הגיוס; שחיקה ביכולת השימור של כוח אדם איכותי וצמצום היקף משרתי המילואים הפעילים; אתגר הכשירות הלוגיסטית של צה"ל; וכן אתגר כשירותה של זרוע היבשה.

ממשלת ישראל אישרה את מינוי האלוף הרצי הלוי לרמטכ"ל ה-23 של צה"ל. בחירתו של רמטכ"ל חדש לצה"ל היא הזדמנות לבחון לעומק את סוגיות היסוד והאתגרים המשמעותיים שצפויים ללוות את כהונתו העתידית. הצלחת רמטכ"ל והעצמת כוחו של צה"ל אינן באחריותו הבלעדית של מפקד הצבא והן אינן סוגיות צבאיות בלבד, אלא מדובר בנושא קריטי לביטחון הלאומי של ישראל הדורש מעורבות והכוונה של הדרג המדיני. מאמר זה בוחן מספר מהסוגיות הבוערות ביותר שעיון הרמטכ"ל הנכנס עתיד להתמודד בתחום בניין הכוח של צה"ל.

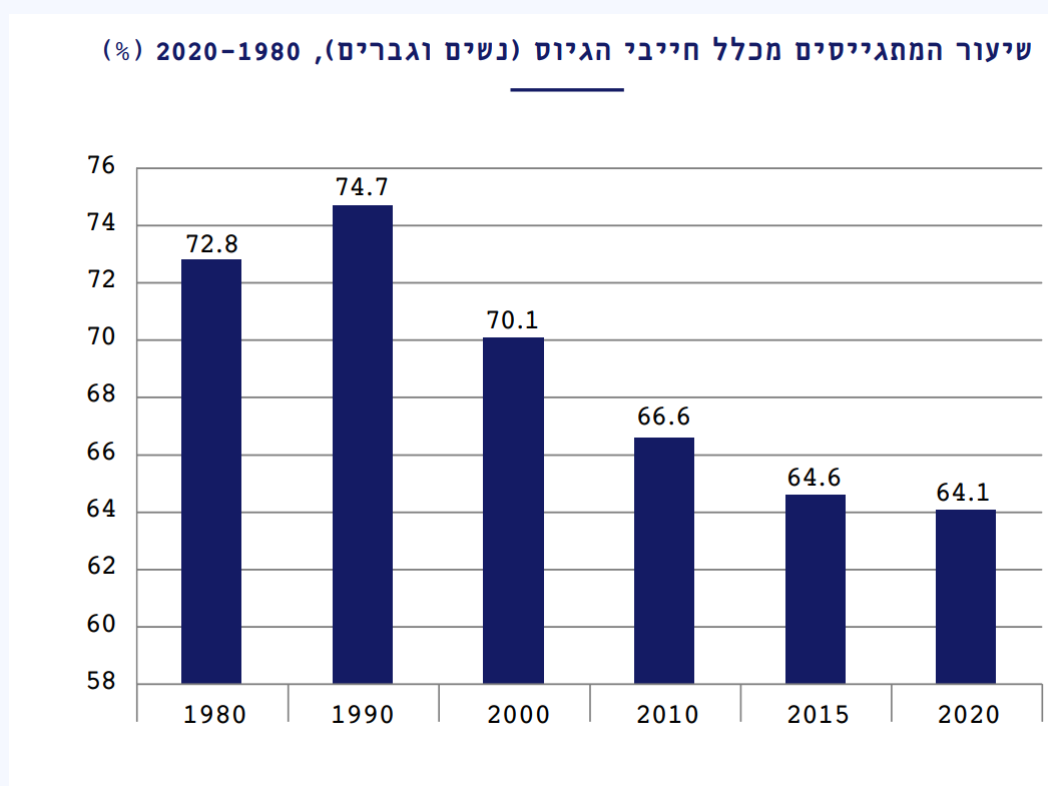
שחיקת רעיון צבא העם - דוד בן-גוריון טווה בחזונו את צה"ל כ"צבא העם", לפיו הגיוס לצבא יחול על כולם ויביא לידי ביטוי את מדיניות "כור ההיתוך" של רב-גווניותה של החברה הישראלית. אך לאורך השנים נשחק מודל צבא העם הישראלי, באופן המעמיד את התפקיד של צה"ל בקהילה הישראלית בסימן שאלה.

עדות לכך הם נתוני הגיוס, המצביעים על אודות ירידה חדה בשיעור המתגייסים, [שהגיע לשפל בשנת 2020 עם 64% מתגייסים בלבד מבין מחויבי הגיוס](#). שיעורן באוכלוסייה של הקהילות שאינן מתגייסות בפועל, ובראשן הציבור הערבי והחרדים, הולך וגדל. זאת, מול פוטנציאל לא ממומש בשירות הלאומי והאזרחי, שכלל [18,000 מתנדבים בלבד בשנת 2022, מתוכם 30% מהאוכלוסייה הערבית והדרוזית](#).

גם בקרב האוכלוסיות המשרתות, וביתר שאת בשכבות אוכלוסייה מבוססות, נרשמת שחיקה במוטיבציה לשירות בכלל, ולשירות קרבי וחתימה לקבע בפרט. מגמה זו הביאה בשנת 2007 את צה"ל, לאחר שנים של ירידה עקבית שנרשמה ב"סקר המוטיבציה" הגנוז שלו, ובנוסף

נתון שפל של 64% מוטיבציה לשירות קרבי, להפסיק את עריכת סקר זה כמדד מרכזי. ואולם התחמקות מן הנתונים אינה משנה אותם ואינה פותרת את הבעיה.

בנוסף לכך, קיימת בציבור ביקורת הולכת וגוברת על צה"ל כארגון (להבדיל מגוף הממלא את תפקידו הביטחוני). סוגיות וביניהן נושא הפנסיות לקצינים שפרשו ותנאי שירות, תרמו לירידת האמון בצה"ל בכלל (ירידה של 12% בסקר המכון הישראלי לדמוקרטיה בינואר 2022) ובמיוחד בכל הנוגע להתנהלות כלכלית (51% גרסו בתשובה לשאלה שנכללה בסקר שנערך על ידי המכון למחקרי ביטחון לאומי ב-2020 שצה"ל אינו מתנהל נכון כלכלית) וביחס לחיילים. על רקע זה נרשם לראשונה רוב התומך במעבר למודל של "צבא מקצועי"; נתונים אלה מעידים, קרוב לוודאי, על חוסר שביעות מן המצב הקיים ולא על בחינה מעמיקה של ויתור על "צבא העם".

מקור: [עיבוד של המכון הישראלי לדמוקרטיה, על פי נתוני אגף כוח אדם בצה"ל](#)

שירות הקבע והמילואים - צה"ל, בהיותו בבואה של החברה הישראלית, מושפע מהשינויים הדרמטיים בשוק העבודה והמגמות בחברה. יחד עם שחיקת "אתוס הלוחם", ניכר קושי הולך וגובר של המערכת הצבאית להשאיר בשורותיה את המצטיינים והנדרשים. מספר המשרתים במילואים פעילים, [העומד על פי מגזין The Marker על כ-4% בלבד](#), הגיע זה מכבר לשיעור ההופך את המעטים המשרתים שירות משמעותי למתנדבים-בפועל, שהנטל היחסי עליהם גדול.

הכשירות הלוגיסטית של צה"ל - במהלך השנים האחרונות, עלתה פעמים רבות השאלה בדבר מוכנותו של צה"ל למלחמה הבאה. מוערך שהטענה "צה"ל אינו מוכן למלחמה הבאה" מוגזמת, ואולם ברור שיש לחזק את כשירותו הלוגיסטית של צה"ל, תוך בחינת צרכי הצבא לטווח הארוך.

דוגמה אחת מני רבות היא אירוע שהתרחש במהלך מבצע "שומר החומות" - בעקבות הפרטה נשענות תכניות מבצעיות על כלי רכב הנהוגים ברובם על ידי ערבים, שקשה לסמוך על התגייסותם ביום פקודה למימוש התכנית.

בנוסף יצטרך הרמטכ"ל החדש להתמודד עם השלכותיו התקציביות של הסכם הסיוע הנוכחי עם ארצות הברית, שלפיו משנת 2025 תחול הפחתה משמעותית, עד כדי ביטול, של "ההמרות" המאפשרות להמיר לשקלים 26% מהסיוע לשימוש בישראל. המשמעות היא "בור" ניכר בתקציב השקלי של צה"ל, שתהיה לו הפשעה של ממש על בניין הכוח.

שחיקת כשירות זרוע היבשה - זרוע היבשה, המהווה את עיקר הכוח הלוחם של צה"ל, נשחקת מזה זמן רב מסיבות מגוונות: המנעות מהפעלת הכוח במערכות האחרונות, הגורם לתחושה של חוסר משמעות בין המשרתים בסדיר ובמילואים ומערער את ביטחון הכוחות בעצמם ובנכונות להפעיל אותם; פערי כשירות בין הסדיר למילואים, המעוררים שאלה לגבי יכולתו של מערך המילואים למלא את תפקידו, והדגש בפועל על זרועות האוויר, המודיעין והכוחות המיוחדים, המעצים את שחיקת המשמעות של מערך היבשה העיקרי.

המלצות מדיניות

כוח אדם - מומלץ כי הרמטכ"ל החדש ומשרד הביטחון יקדמו בחקיקה הקמת שירות אזרחי-ביטחוני, שיחזק את ביטחון הפנים והביטחון בעורף בעת חירום. תישמר העדיפות למערכת הביטחון במיין לשירות הצבאי, ומי שלא ישרת בו יופנו לשירות בגופי ביטחון הפנים, החילוץ וההצלה, שמירת הסדר ושאר משימות ביטחון בחזית האזרחית. במקביל לחקיקה זו תיעשה עבודת מטה נרחבת לקביעת גודלו הרצוי של צה"ל, על פי תפיסת ביטחון לאומי שתאושר בקבינט ותפיסת הפעלה המתאימה לאתגרי הזמן והעתיד.

במקביל, על הרמטכ"ל לעדכן את שירות הקבע בצה"ל: ליצור תנאים לשימור כוח האדם האיכותי במערך הלוחם ולהשארת המצטיינים במערך הטכנולוגי, תוך התחשבות בשינוי באופי העבודה בכלל ולמידה מפעולתם של ארגוני ביטחון אחרים בישראל ובעולם. עליו להחזיר, באמצעות שינוי השיח עם הציבור וחקיקה מתאימה, את ההערכה לצה"ל כגוף מצטיין, שאנשיו הם משרתים שראוי לשאתם על כפיים.

בניין הכוח - בתפיסת ההפעלה החדשה יעודכן תפקידו של הכוח היבשתי, וייגזרו ממנה הצעדים הנדרשים להעצמת זרוע היבשה, צעדים שניצנים להם החלו כבר במסגרות קטנות וייחודיות בזרוע היבשה: בניית כוח מודרני, המשלב את האמצעים המתקדמים ביותר בתחום הכלים הבלתי מאוישים, הטמעת המודיעין ויכולות האש. כוח זה יכלול בתוכו גם מרכיב מילואים

חזק, השווה ביכולותיו לכוח הסדיר ומשתלב עימו בלחימה. ליחידות מילואים אלה יוקצה תקציב "צבוע" במסגרת עדכון מודל המילואים בצה"ל.

בניין הכוח בצה"ל צריך להישען על תכניות אופרטיביות מעודכנות וישימות, שאישורן בדרג המדיני יוכיח כוונה ליישמן בעת חירום. יש להטמיע את המהפכות הטכנולוגיות האדירות בתחומי הסייבר והרשתיות, האש מכל הטווחים והמיגון האקטיבי, לא רק באיים של מצוינות אלא בצה"ל כולו. כל זאת מתוך הבנה של האילוצים התקציביים, כולל נגזרותיו של הסכם הסיוע מארצות הברית, חיסכון והתייעלות בכל מקום נדרש, ודגש על מוכנות והתעצמות.

צבא שהמשרתים בו והציבור בישראל יראו בו גוף יעיל ומוכן למשימותיו הוא צבא שיוכל לשמר את המצטיינים והדרושים ולממש את ייעודו כאשר יידרש.

עורכי הסדרה: ענת קורץ ואלדד שביט